

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA BESEDJA

paberkovati, paperkovati — Dalm., Biblia 1584, Register: Crajn[ki: *Paperkovati*, Corofhki: grosdóvje brati, kër bandivi zhes ofstane; potem v več slovenskih slovarjih prva ali druga oblika; **padan, paden, padani** (Plet. II., 2: padanji) — J. Svetokriški, Sacr. Prompt., Labaci 1707, 10: lafy je imel bele kakor *padani* snejh; Hip., Dict. II., 168: Schneewis, bejl koker *padan* snejh. Niveus, incanus, nive Candidior; Cig. 1860, 1403: Schnee... weiß, wie gefallener Schnee, bel kakor padli sneg, *paden* (nach Majar *padani*) sneg; J. Lovrenčič, Sholar iz Trente. Ljubljana 1939, 61: Eden [vrh] je cvetel rdeče, drugi pa ko *paden* sneg; v okolici Razdrtega pod Nanosom še danes govorijo: *paden* sneg; (zanimivo je, da V. Hrubý, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Wien u. Leipzig — brez letnice; verjetno okoli leta 1900 — navaja na str. 61 tudi iz nekega shrv. vira — Marc. Kušar, Čitanka za I.—IV. r. sr. šk. — tale primer: Djevojka je visoka kao jela, biela kao *padani* snieg); **padobran** — Mažuranić-Užarevićev slovar l. 1842, 160: Fallschirm, *padobran*; besede niso sprejeli ne Janežič ne Cigale ne Pleteršnik, še SP 1962 jo navaja kot besedo, ki za knjižno rabo ni dovoljena; **paglavec** — Hip., Dict. II. 181: Spizbub, Lästernaul, *paglaviz*; **palača** — Belostenec l. 1740, Sušn.-Jambrešič 1742, 659: Palatium, *Palacha*. r. Pallast; Murko 1833 (iz Belostenca?): *palazha*; Zbirka 1835, 12: *Palača*, e, ž. aedes, palatium, Pallast, itd.; **paliska** — Hip., Dict. II., 184: Staubmähl, *peliska*, prafhna moka [farina subtilis]; Apostel, Dict. 1760, 194, 199; Mäll... Staubmell, Moke v Melje prah, *Palyska*; govori se tudi v Istri (Ak. Rj., Dio IX., 589); **paluba** — Murko, DslW 1833, stolpec 722: Verdeck, pokrita stran, russ. *paluba*; enako potem Cigale 1860, 1741: Verdeck (russ. *paluba*); Obći Zagr. kol. 1846, str. II/49 in slovarček: *Paluba*-Verdeck; O. Caf, Robinson 1849, 352: *paluba*, das Verdeck — pokritec; **pamet** — Meg.¹ 1592, A₆^a: Außwendig lernen, mandare memoriae. fvnaj se vuzhiti. Cr.[oatice] na *pamet* vaditi; Hip., Dict. II., 114: Auswendig lehrnen. se sunaj vuzhíti, na *pámet* se vuzhíti. Ediscere: memoriae mandare, infigere, infulpere; Meg.² 1744, B₅^a, isto brez Cr.; Sušn.-Jambr. Lexikon 1742, 239: Edisco, na *pametsze* vuchim, Auswendig lerne, odtod Apostel, Dict. 1760, 47: auswendig lernen, na *pamet* Se Vuzhiti; **papiga** — S. Krelj, Poftilla Slovenska 1567, fol. V^a: Ti [farji] so prave Papagoy alli *papige* inu kavke, katere pres uma se govoriti úzhe; J. Svetokriški I., 2. sn., 157, ima italijansko obliko papagall; Sušn.-Jambr. Lex. 1742, 807: Pjittacus, *Papiga*, odtod Apostel, Dict. 1760, 239: Papagey, Papuga, e *Papiga*, f Papagay, a; Murko 1833: *papiga* (vzel iz Belostenca 1740); **papiren, papirnica, papirnik** — Apostel, Dict. 1760, 239: Papier Mill, *Papyrniza*, e f., Papiera Stop, a, *Papyrni* Mlyn... Maher *Papyrnik*, a; V. Vodnik, Lub. Nov. 18. VIII. 1789 pod Dunej: inu je imel... eno lašno *papirnizo* magazin, s'zhasam sidal she eno drugo *papirnizo*; **para** — Hip., Dict. I., 694: Vapor, dunst, dampf, sopárizá, *pára*; kot nekaka kletvica: Hip., Dict. II., 38: Körper... méřha, *para*. Cadaver; Šmigoc, W. Sprl. 1812, 285: *Pára*, e, Vich, d. i. Fluchwort; U. Jarnik, Kleine Sammlung 1822, 39: *Para*, die Ausdunstung, vapor; Windisch gegenwärtig sparza oder foparza; **parjenik** —

F. A. Breckerfeld, Krainerfche Namen ... 1780 pod Aida oder Hayda (rokopis v AS): *Parienek*, ein schmackhaftes Brod; (glej tudi Plet. II., 9); **parmati** = uspevati — J. P. Ješenak, Bukve 1821, 79: V pufti, medli, inu pejfheni semli nobena forta shita tako dobro ne *parma*, kakor ajda; **parnik** — J. N. Konečný, nem.-češki slovar, Dunaj 1845, 125: Dampfer, *parnik-u m*, v 2. pomnoženi in izboljšani izdaji, Dunaj 1850, 108, isto; pri nas verjetno naprvo zapisal L. Jeran v Zg. Danici l. 1853 (VI. l.), str. 153, 154: smo se na *parniku* »Kalkuta« iz Tersta odpeljali, »Kalkuta« je eden zmed nar bolših *parnikov* avstrianskega Lojda; Ob šestih je pihal *parnik* mem Parence, itn.; Nov. 1854, 32, 64, 84, l. 1858, 122; Cigale 1860, str. 1731: Vapore, *parnik*; Janežič ima šele l. 1867 v slovarju, str. 145: Dampfer, *parnik, parobrod*; popraviti je torej treba Breznikov zapis v Plet. II., 10, ad 6), ko je menil, da je beseda *parnik* »domača domislica«, ki je nima ne Konečný l. 1845 ne Mažuranič l. 1842, in da je bila prvič zapisana v Nov. 1854, 32; **parobrod** — Zbirka 1835, 12: *Parobrod, a, m.* navis vaporacea, Dampfschiff; Maž.-Užar. slovar 1842, 122: Dampfschiff, *parobrod*; Obči Zagreb. Kol. 1846 (slovarček): *Parobrod* — Dampfschiff; Janežič 1850-51, itd.; Ig. Knobleher v Zg. Danici l. 1853 (I. VI.), str. 66: Iz Tersta se podajo v Aleksandrio na *parobrodu* lojdovim, itn.; po Ak. Rj., Dio IX., 655, je pri Hrvatih beseda *parobrod* s sestavljenkami šele l. 1860 v Šulekovem nem.-hrv. slovarju, kar, kakor vidimo zgoraj, ne drži; **pas** — v *pasu biti* = noseča — Rogerij, Palmarium I. (1730), 212: Elifabeth ... katera *bila* je tudi is Joannesam *u passu*; **pasji dnevi** — P. Trubar, Ta Slovenski Kalendar 1557: Serpan Julius 6 e *Paffy dneui*; Nova Crainska Pratica 1741: *Pafsij, Pafsjih d.* (21. julija in avgusta); **pasjeglav, pasjeglavec** — besedi sta že okoli l. 1416 v hrvaškem glagolskem rokopisu (Starine XXX. 1., Zagreb 1902, 288—333); več in поблиže o *pasjeglavcih*, tudi jezikoslovno, pove Leopold Kretzenbacher, Kynokephale Dämonen südosteuropäischer Volksdichtung. München 1968, str. 5—28; glej še *pesjan*; **pasteta** — pri Hrvatih naprvo v Belostenčevem slov. l. 1740, potem v Sušn.-Jambr. Lex. 1742, 50: Artocreas, Mefzo-tefztenicza, peregr. *Pafteta*; str. 162: Cruftularius, Pek ali kuhar Mefzo-Tefztenicz peregr. *Paftèt*, in v hrv.-lat. delu: *Paftéta, v. Artocreas, Paftetar, v. Cruftularius*; odtod je prevzel najprej Apostel v Dict. l. 1760, 240: Posteten Testeniza, e f. Abusive *Poshteta*, za njim pa še iz istega vira Gutschmann v DwW. 1789, 212: *Paftete, mefotefteniza, ... Pojh-teta*, Pastetenbecker, mefoteftenizhar, *poshtetar*; Murko 1833 v nem.-slov. slovarju, stolpec 532: *Pastete, gen. pafhtéta, itd.*; **pavliha** — V. Vodnik, Slov. Bef. (okrog l. 1805): Don Quixote, Donkischot, *pavliha*; Metelko, Leherg. 1825, 63: *pavliha, pavlúha* ein Harlekin, odtod Murko 1833 v obeh slovarjih: *pavliha, pavlúha* Harlekin! Janežič 1850-51: *Pavliha, Pavluha*; Cigale 1860, 707: Hanswurst (tako že Janežič l. 1850), *pavliha*, itd.; **peč** — za naše težko doumljivo ljudsko reklo: *peč se je podrla* = porod, rodila je, imamo zanimivo edinstveno naliko v Vodnikovem zapisu l. 1805 v Slov. Bef., zv. 36/10^a, kjer je med triindvajsetimi besedami za vulvo tudi izraz: *pezh*; **peča** — pri Hrvatih npr. Marulič, Judita (napisana l. 1501, natisnjena l. 1521), V. knjiga, vrsta 285: Pach razuiffci *pece* (= pak razvivši peče), t. j. robec, kos platna (< ital. pezza); pri Slovencih npr. Dalm., Biblia 1584, II., 2^b: *te pezh* = Shlojerje, in v Registru: Crajnški *Pezha*, Corofhki shlojer; Meg., Thes. Pol. 1603, II., 234: Peplum, Germ. Schlayer-Sclau [= slovensko] *pezha*; v Belostenčevem slov. 1740 v pomenu: ženska povezača; Sušn.-Jambr. Lex. 1742, 689: Peplum Pecha, *senfzko* glave pokrivalo, Schleyr, Weibliche Tracht bis über das Haupt bifs auf die Schultern herab hangende

Flor-Kappe; Apostel, Dict. 1760, 298: Schleyer, das weise Tuch auf dem Hautb der Kreynerischen weiber, *Pözha*, e, f; Pohl., T. m. b. 1781, Z₂^b *Pezha*, e, [h., das Haupttuch, Velum capitis; iz Jambr. in Pohl. Gutschmann, DwW. 1789, 132, 533: Haupttuch, Schleyr, *Pezha*, itd., popraviti je treba Breznikovo mnenje v SJ I. (1938), 61, da beremo besedo *peča* prvič šele v Kastelčevem rokop. slovarju okrog l. 1680; **pečati se** — Hip., Dict. I., 704: Umgang pflegen, umgehen, *se pizhati*; Pohl., Kr. Gram. 1768: *Pezhej se s' brunnemi* (1783²: Is brunnemi *se pezhaj*); Gutschmann, Wind. Sprl. 1777, 104: Kdu *se bo s'vami pezhau*, wer wird sich mit euch Scheren?; Kopitar, Grammatik 1808, 156: *puzhati se* (sich abgeben) statt *pezhati se* (Ital. *impacciarfi*); pri Hrvatih: pačati se; **perla** — hišna, dekla, krščenica — Med vsemi slov. protestantskimi pisci ima samó Bohorič, *Arcticae horulae* 1584, S 58: *accedo ad pediffsequas*, Grem *k'pèrlam*. V slovar je besedo prvi prevzel Pohlín, T. m. b. 1781, Y₃^a: *Pèrla*, e, Jh. Ein Strubenmagd. *Ancilla domus*, kar vnovič potrjuje, da Pohlín Bohoričeve slovnice ni le poznal, ampak jo je tudi rabil. Od Pohlína je prevzel besedo Gutschmann v DwW. 1789, 310, 532: *Stubenmagd perla*, od Gutm. (Pohlína?) pa še Murko l. 1833 v slov.-nem. besednjak, stolpec 328: *Pèrla*, die Stubenmagd; iz izvirnika jo je končno vknjižil še Plet., II., 24. V knjižnem jeziku je besedo uporabil A. Debeljak v prevodu: Balsac, *Okrogla povesti*. Ljubljana 1954, 182: Možanec pa zavesla v posteljo svoje *perle* ali krščenice. Hipolit je v izdaji Bohoričeve slovnice l. 1715, 221, *perle* spremenil napačno v *mojškre*; **pesjan** — P. Musi, Navod v'branje. V Zeli 1832, 55: Alj *se ne bojh Pefjanov bal*; St. Vraz v pismu P. J. Šafariku 24. V. 1838: Die Sagen von den Pesjanern (*Pesjani*), einem wilden teknophagischem Volke, sind auch noch im frischen Angedenken (ZMS I. [1899], 99); glej še *pasjeglav*; **pesnik, pesništvo, pesnitev, pesniti** — F. Vrančić Dict. 1595, 79: Poeta, *Pifznik*, odtod Meg., Thes. Pol. 1603, II., 286: Dalm.[atic]e *pifsnik*; P. R. Vitezović, Kronika. Zagreb 1696, 33, 34: Lukanus *pefnik* umre (iz Vramčeve Kronike 1578?), *Persius pefnik* umresse; Vodnik, Slov. Bef. (1805 l.): Dichter, *pefnik*, Dichtkunst, *pefniftvo*; Zbirka 1835, 12: *Pěsnik*, a, m poeta, Dichter, *Pěsništvo*, a, n. poesis; Maž.-Užar. slovar 1842, 125: Dichter, poeta, *pěsnik*, — in, f. poetinja, *pěsnica*; Dichtkunst poezia, *pěsništvo*; Drobnič v slovarju 1846-49; Janežič 1850-51; zunaj slovarjev Bleiweis Nov. 1846, 196, Vrtovec, Kmet. kem. 1847 40, itn; J. Stritar, SG 1867, 57: pevec ali poet ali *pesnik* (kakor imenujemo zdaj po hrvaško take može); besedi *pesniti, pesnitev* je po Breznikovem zapisu v Plet., II., 27, prvi rabil šele Aškerc; **pester** — Po Brezniku, Jezik v kmetski povesti, DiS l. 1930, je besedo *péster* = pisan uvedel iz ruščine prvi U. Jarnik, Versuch eines Etymologikons l. 1832, 181: *peftr*; za njim ima Murko samó v nem.-slov. slovarju l. 1833, stolpec 210: Bunt, *pifan, pefter*; Janežič ima besedo le v slov.-nem. slov. l. 1851, 263: *Pester*, bunt, buntfärbig; Škrabec (Cvetje X., 9, Jezikoslovni spisi I. zv., 494) pa je menil, da »je tudi *péster*« (t. j. pisan) domačega, slovenskega korena, prav tega kakor »*pi-sati*«, celo deblo pa imamo ohranjeno v besedi »*postərv*« ... o stoji očitno namestu starega ə: *pəstərva*; po Metelku, Lehg. 1825, 43: *posterv*, Forelle, (*pestri* Pohl. bunt, gefleckt), pa je besedo *pester* zapisal že Pohlín — kje, ni bilo mogoče takoj dognati, T. m. b. 1781 je nima — in je torej ni prvi vpeljal šele Jarnik iz ruščine; **pešadija** — Apostel, Dict. 1760, 214: das fussvolkh von Soldathen *Peysezka* Vojska, v *Pejsadia*, iz Sušn.-Jambr. Lex., 1742, 684: *Peditatus, peffadia*; **petolizec** — SN 1874, 181. 1; **pevodja** — Nov. 1863, 341, 349; **piha** — Res, čudno

pot imajo nekatere besede, med njimi tudi *piha*. Plet., II., 35, je zapisal: *piha*, f. die Hoffart, C., misleč, da je beseda slovenska, ker se je popolnoma zanesel na Cafove zapise, ki pa so pogosto površni, nezanesljivi. Zgodba besede *piha* pa je tale: Apostel je v Dict. I. 1760, str. 148, pri geslu Hochfahrt zapisal: Preusetnoft, i oholost. Abusive offert. B.[ohemice] *Pyha*, gysdoft; besedo je vzel iz Megiserjevega Thes. Pol. 1603, II., 588: Superbia. Germ. hochfahrt. Boh.[emice] *pycha*, hrdoft. Pol.[onice] *pycha*; k samostalniku *piha* si je Apostel še domislil pridevnik: B. *Pihav*. Caf si je v juniju l. 1843 izpisal veliko besed iz Apostlovega slovarja, med njimi tudi *piha*, ne da bi se bil zmenil za Apostlovo B.[ohemice], in tako češka *piha* še zdaj straši v Plet. slovarju; gysdoft, zapisano po B. *Pyha*, pa je vzel Apostel iz Sušn.-Jambr. Lex., 1742, 962: Superbia, Gizdozt. Mikavno je, da je po Ak. Rj., Dio IX., 835, že l. 1583 zapisal Š. Budinič v Summa nauka kristianskoga, fol. 120^b: Oholost ili *piha*; **pika** — *piko dreti* — Vodnik, Slov. Bef., zv. 19/3^b in zv. 56/3^b: der blaue Montag... ihn halten, v Krain po dile iti, *piko dreti*, in tako še pri geslu Nachdurst, kar je z navedbo avtorja sprejel tudi Cigale l. 1860, 1062; *piko imeti na koga* — Hip., Dict. I., 567: refidua et vetus fimultas, ein alter groll, éna stára *pika*, enu stáru sovráhtstvu; J. P. Ješenak, Bukve 1821, 140: V eni vafi so bili tri fanti, vsak od bogateh ftarišhov, pa so smiram *piko eden na drusiga* imeli; Murko 1833, nem.-slov. slovar, stolpca 388, 389: Groll, er hat einen Groll auf mich, *piko imá do mé*, slov.-nem. slovar, stolpec 342: *Pik, ne iméj píke na fvojiga blishniga*, habe keinen Groll gegen deinen Nächsten; Cigale l. 1860, 671, pri geslu Groll, itd.; **pipec** — J. N. Primic, Nemšhko-Slovenske branja 1813, 10: jas sem moj noshik (*pipez*) sgužil; Murko I, 1833 v slov.-nem. slovarju, itd.; **pisanka** — Apostel, Dict. 1760, 237: oster Eyer Pysanke Sync. *Psanke*; Dajnkó, Lehrb. 1824, 50: *pisanca* der Osterey, in Kmet Izidor l. 1824, 102, v sestavku 96. Leseno jajce, itd.; **pisatelj** — Zbirka 1835, 12: *Pisatelj, a, m.* scriptor, author, Schriftsteller; Maž.-Užar. slovar l. 1842, 69: Autor, autor, začetnik; pisac, *pisatelj*, pisalac; M. Majar, Pravila 1848, pogostno, npr. str. 12, 14: *pisatelj, pisateljju, pisateljji, pisateljjev*; Janežič 1850-51, itd.; **pivar, pivarnica, pivo** — po Plet. II., 45, ima besedo *pivo* v pomenu: opojna pijača, že S. Krelj; F. Vrančič, 1595, 18: Cerevifia, Bier, *Pivo*, odtod Meg., Thes. Pol. 1603, I., 243: Cerevifia. Sclau.[= slovensko] oll. Dalm.[atice] *pivo*, Boh.[emice] *piva*, Pol.[onice] *pywo*. Lufat.[íce] *pivo*; pri Hrvatih — Kajkavcih: Habelić 1670, Belostenec 1740, Sušnik-Jambrešič 1742. itd.: *piva*, M. A. Relković 1767, 440: *Pivo*, Bier; Apostel, Dict. 1760, 71: Bier, ouu, v Vou croat. *Pivu* olou. Koroshku Vou Je ni pyti vrednu; Breyhaus *Pivarniza* olavniza; Bierbräuer, olavez, *Pivar*, kar imajo že Sušn.-Jambr. Lex. 1742, 100: Cerevisarius, *Pivar*, Bierbräuer, in M. A. Relković l. 1767, 420 (slovnica): *Pivar*, Brauer; T. Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain II., 1791, 308; Dajnkó, Lehrb. 1824, 110; Metelko, Lehrg. 1825, *pivo* Trank, Bier, von piti, auch *piva* weibl.; Vodnik prej že v Babištvu l. 1818., XVI., itd.; obliko *piva* je zapisal še l. 1862 v Nov. V. Zarnik, Originali iz domačega življenja; **pivnik** — Vodnik v Slov. Bef., njegov poznejši pripis s svinčnikom: Löschpapier fušhivnik? fušhivni papir: piavnik, *pivnik, pivni papir*, kar ima pozneje tudi Janežič v nem.-slov. slovarju l. 1850, str. 216, 346: Fließpapier, Löschpapier, *pivni papir*, o čemer je mislil Breznik (zapis v Plet. II., 45) da je Janežič sam naredil po Gutschmannu, DwW 1789, 177: Löschpapier, piježhni papir.

Se bo nadaljevalo: